

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת יתרו, תשע"א
מספר 899מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

“ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה”

כידוע, התורה עוסקת בשני נושאים גדולים: המצוות וההיסטוריה של העולם ושל עם ישראל, החל בבריאת העולם והאדם הראשון ועד משה רבנו המביא את בני ישראל לשערי ארץ ישראל. אולם יש הבדל בולט בין ההיסטוריה של בני ישראל כפי שהיא מתוארת בספר בראשית, ובין התיאורים ההיסטוריים בשאר חומשי התורה.

בספר בראשית מופיעים פרטי פרטים של חיי האבות והאימהות, בכלל זה משפחת אברהם, שרה, הגר וילדיהם, משפחת יצחק ורבקה וילדיהם ומשפחת יעקב, לאה, רחל והשפחות וילדיהם. פסוק אחר פסוק ופרק אחר פרק מתארת התורה בפרוטרוט את התנהלותן, מחשבותיהן ואף את רגשותיהן של הדמויות. אנחנו נחשפים למידע על היחס בין איש לאשתו ובין הורים לילדים, על חילוקי הדעות ביניהם, על המשברים המשפחתיים ועל ההתמודדויות של האבות והאימהות.

אולם לאחר יציאת מצרים משתנה סגנון התיאור לחלוטין. חיייהם הפרטיים של משה ושל אהרון כמעט ואינם מתוארים לכל אורך חיייהם, ובמיוחד במשך ארבעים שנות המדבר. אין רמז בתורה ליחס שבין משה לאשתו ובניו או בין אהרון לאשתו ובניו. כל הנושאים המשפחתיים-האישיים המתוארים בהרחבה בספר בראשית נדונים לשתיקה מוחלטת בשאר החומשים. בתחילת פרשתנו יש דוגמה בולטת לשתיקה זו. בתיאור המפגש בין משה ליתרו, הכתוב מתאר באופן לקוני: “ויקח יתרו חתן משה אשת צפורה אשת משה אחר שלוחיה. ואת שגני בניה... ויבא יתרו חתן משה ובניו ואתו אל-משה אל-המדבר אשר הוא חנה שם (יח:ב-ה).”

להפתעתנו המוחלטת, אנו למדים רק כבדרך אגב, מתוך הערה צדדית לכאורה, שמשה שלח מביתו את אשתו ובניו! והשאלות רבות: מתי זה קרה? מדוע? מי יזם צעד דרמטי זה, האם הקב"ה או משה? ואם היה זה ביזמת משה, איך הגיב הקב"ה?

כאשר משה שב ממדיין למצרים, להוציא את בני ישראל משם על-פי ציווי אלוקי, הלכו עמו אשתו ובניו (“ויקח משה את-אשתו ואת-בניו ואת-בניו ואת-בניהם על-החמר וישב ארצה מצרים”, ד:כ). אולם מתברר שבמהלך השנה של עשר המכות ויציאת מצרים, שלח משה את אשתו ובניו חזרה למדיין, והתורה אינה טורחת כלל להסביר לנו את הסיבות לאירוע משפחתי חשוב זה.

פרק י"ח כולו מוקדש למפגש בין משה ליתרו. מסופר בו בפירוט רב איך קיבל משה את חותנו (“ויצא משה לקראת חתנו וישתחו וישק-לו וישאלו איש-לרעהו לשלום ויבאו קאהלה”, פס' ז), והכתוב מתאר גם סעודה שהכין משה לכבודו. גם השיחות הרבות ביניהם מפורטות והפרק מסתיים בעזיבת יתרו (“ויילך לו (יתרו) אל-ארצו”, פס' כז).

ומה עם ציפורה ובניו של משה? האם קיבל משה גם את פניהם? האם גם הם היו מוזמנים לסעודה, או אולי הוזמנו רק “אחרון וכל זקני ישראל”? ומעל לכול, האם אשתו ובניו נשארו עמו או חזרו למדיין עם יתרו? לשאלות רבות וחשובות אלו, אין תשובות בתורה.

במהלך כל המפגש בין משה ליתרו לא נזכרים כלל אשתו ובניו, אף שמשה לא ראה את בני משפחתו זמן רב. אפשר להניח שאילו התרחש מעשה דומה לאחד מהאבות או האימהות, הייתה התורה מקדישה

פסוקים רבים לתיאור המפגש בין הבעל לאשתו ובין האב לבניו, כפי שאכן אנו קוראים על אירועים דומים בספר בראשית, הנוגעים לחיים המשפחתיים של האבות והאימהות. מדוע קיים הבדל כה גדול בין רמת התיאור הפרטני בחיי האבות לאלה של משה ואהרן? מה הביא לשינוי הבולט הזה?

התשובה היא שבספר בראשית מדובר ביחידים. האבות, האימהות וילדיהם היו יחידים ולא חלק מעם. הם היו אנשים שהגיעו להכרה ואמונה, כל אחד בדרכו הוא, בקיומו של הקב"ה וגדלותו. אולם הם כלל לא היו "יהודים" במובן ההלכתי שמוכר לנו היום, כמו שכתוב במפורש ברמב"ם. הרמב"ם מתחיל את הלכות גיור דווקא בתהליך הגיור של יוצאי מצרים (הלכות איסורי ביאה, פרק יג):

בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית, במילה, בטבילה ובקרבן. מילה היתה במצרים, שנאמר (שמ' יב:מח)... טבילה היתה במדבר קודם מתן תורה, שנאמר (שמ' יט:י)... וקרבן, שנאמר (שמ' כד:ה). אחרי תיאור תהליך הגיור של בני ישראל בזמן יציאת מצרים מוסיף הרמב"ם: "וכן לדורות". כלומר, הרמב"ם קובע שמאז יציאת מצרים ועד עצם היום הזה, כאשר אדם רוצה להתגייר, הוא נדרש לאותו תהליך גיור שעברו יוצאי מצרים.

רואים אפוא שבזמן יציאת מצרים נוצר עם ישראל כעם יהודי. יצירת העם היא היא חשיבותה של יציאת מצרים, חשיבות שמוצאת את ביטוייה במקומות רבים בתורה, כגון:

- (א) מצוות עשה להזכיר בכל יום ויום את יציאת מצרים.
- (ב) לאירוע זה נקבע חג מיוחד – פסח. עיקרו לספר על יציאת מצרים במשך כל ליל הסדר.
- (ג) מטרתן של מצוות רבות כתובה במפורש בתורה – זכר ליציאת מצרים (שבת, כל החגים, הנחת תפילין, פדיון הבן ועוד).

מסיבות אלו ואחרות אנו רואים שבעיני התורה, האירוע ההיסטורי החשוב בתולדות עם ישראל הוא יציאת מצרים. במעמד זה הפכו בני ישראל מקבוצה של יחידים לעם יהודי, אף שלא נקראו כך קודם גלות בבל. על רקע זה אפשר להבין מדוע חיייהם הפרטיים של יחידים, גדולים ככל שיהיו, מאבדים את חשיבותם בתיאור ההיסטוריה של העם. אפילו פרטי חייו של משה רבנו, האיש החשוב בכל התורה כולה, אינם מופיעים בתורה לאחר יציאת מצרים. הקשר בינו ובין אשתו ציפורה, יחסיו עם בניו גרשון ואליעזר וכל שאר פרטי חייו של משה אינם רלוונטיים בהקשר הרחב של עם ישראל, ולפיכך הם מושמטים, למעט הערת אגב קצרה על-ידי יתרו. הפגישה בין משה ליתרו הייתה אירוע בעל חשיבות לעם; שניהם היו מנהיגים חשובים, ומשה קיבל מיתרו ייעוץ בעל חשיבות לאומית הנוגע להנהגת עם ישראל. לכן התורה מקדישה פרק שלם למפגש בין שניהם אך אינה מתארת כלל את המפגש בין משה לאשתו ובניו. וכיוצא בזה אהרן. כאמור, גם חייו הפרטיים אינם נזכרים בתורה. מותם של בניו נדב ואביהוא, לאחר שהקריבו אש זרה לפני הקב"ה במשכן, מתואר בתורה כיוון שיש בו חשיבות הנוגעת לכלל עם ישראל. הכוהן הגדול אחרי אהרן לא יהיה עוד נדב שנפטר אלא אלעזר, הבן השלישי של אהרן. שני מישורים אלו – הפרטי והלאומי, הם חלק קיומי מחייו של כל אדם ואדם בעם ישראל. מצד אחד כל אדם הוא חלק של תא משפחתי פרטי (כמו האבות והאימהות), ומצד אחר כל אדם הוא חלק מעם ישראל. האתגר הניצב לפנינו הוא למצוא את ההרמוניה וההשלמה בין שני המישורים האלו.

פרופ' נתן אביעזר
המחלקה לפיזיקה